

prikazi–recenzije

Book Reviews–Recensions

Juraj Dragišić (Georgius Benignus), *Život i djela*. Erna Banić-Pajnić, Bruno Ćurko, Mihaela Girardi-Karšulin i Ivica Martinović (ur.), Institut za filozofiju, Zagreb, 2016, 429 str.

U lipnju 2016. godine na Institutu za filozofiju objavljena je monografija naslovljena *Juraj Dragišić (Georgius Benignus): Život i djela*. Urednici su Erna Banić-Pajnić, Bruno Ćurko, Mihaela Girardi-Karšulin i Ivica Martinović.

U predgovoru urednici naglašavaju kako je Juraj Dragišić (oko 1445. — 1520.) jedan od rijetkih hrvatskih renesansnih filozofa kojima se dosad bavilo nekoliko autora u Hrvatskoj, ali i u inozemstvu, pa su Dragišićev život i djelo prilično dobro istraženi. Urednici smatraju da je tomu uvelike pridonijelo Dragišićevo djelovanje u Rimu, Firenci, Oxfordu, Parizu, Beču, Urbinu, Pisi i Dubrovniku — tadašnjim najznačajnijim europskim intelektualnim središtima — i njegovo sudjelovanje u zbivanjima koja su imala utjecaj na kulturnu povijest Europe renesansnog razdoblja. Stoga su odlučili objaviti o Dragišiću knjigu monografskog karaktera, koja donosi temeljne podatke o Dragišićevu životu, izvode iz Dragišićevih najznačajnijih latinskih djela i prijevode na hrvatski jezik te mišljenja Dragišićevih suvremenika o njemu. Urednici također smatraju da će pregled digitaliziranih Dragišićevih djela te djela o njemu biti značajna pomoć onima koji se odluče baviti Jurjem Dragišićem.

Knjiga je podijeljena u četiri glavna poglavlja: *Uvodni dio* (str. 9–48), *Studije o najznačajnijim Dragišićevim djelima* (str. 49–188), *Izbor iz djela Jurja Dragišića* (str. 189–369), *Dragišiću na tragu* (str. 371–416). Uvodnomu poglavlju prethodi *Predgovor* skupine urednika (str. 7), a nakon četvrtog poglavlja slijedi još *Literatura* (str. 417–425) i *Popis slika* (str. 427–429).

Uvodni dio sadržava članke: *Juraj Dragišić (c. 1445–1520) — život i djela* Erne Banić-Pajnić (str. 11–18), *Dubrovačko prognaništvo Jurja Dragišića (1496–1500)* Ivica Martinovića (str. 19–46) te *Popis Dragišićevih djela* (str. 47–48).

Osim biografskih podataka Erna Banić-Pajnić u tekstu *Juraj Dragišić (c. 1445–1520) — život i djela* donosi i vrijednosne sudove o Dragišićevu značenju, pa tako u završnom dijelu teksta kaže da se u Dragišićevim intelektualnim preokupacijama i u stavovima što ih je zauzimao vezano uz neke značajne intelektualne događaje u kojima je aktivno sudjelovao očituju sve bitne značajke jednog važnog momenta europske povijesti. Taj je moment, kako je naglasila, s obzirom na posvemašnju intelektualnu i društveno-političku neizvjesnost, bio plodno tlo za bujanje raznih oblika predviđanja od astrologijskih do savonarolijanskih, uvjetovanih sveprisutnim osjećajem nesigurnosti i uviđanjem nužnosti obnove i reforme.

Tekst Ivica Martinovića *Dubrovačko prognaništvo Jurja Dragišića (1496–1500)* podijeljen je na manje cjeline koje ističu Dragišićevo značenje u europskom ali i dubrovačkom kontekstu: Propovjednik i učitelj, ne i nadbiskupov vikar; Tiskani pisac; Pisac udžbenika iz logike; Dvije neostvarene nakane: Etika i Politika; Iz Dubrovnika. Iz posljednjeg podnaslova valja izdvojiti: »U duhovnoj i filozofsko-teološkoj baštini hrvatskoga *Quattrocenta* Dragišićeva ostvarenja

u Dubrovniku zauzimaju izniman položaj. Dok je Ivan Stojković govorio na saborima u Paviji, Sieni i Baselu, dok je Benedikt Kotrulj pisao u Napulju i dok je Nikola Modruški sastavljao svoje spise u Varadinu, Budimu, Veneciji i gradovima Crkvene države, dotle je Dragišić, izabравši Dubrovnik kao blagoslovljeno mjesto svoga prognaništva, jedini među tom četvoricom istaknutih hrvatskih umnika 15. stoljeća stvarao na hrvatskom tlu — u Dubrovniku, a ono što je stvorio na hrvatskom tlu — to je i objavio, dakako u inozemstvu, jer Dubrovnik tada nije imao tiskaru. Za petogodišnjeg prognaništva u Dubrovniku franjevac iz Srebrenice tiskao je tri inkunabule i pripremio jednu *cinquecentinu*. Iz Dubrovnika je poslao u tisak obranu Savonarole, filozofsko-teološku sumu o anđelima, u kojoj se natjecao s Tomom Akvinskim, Henrikom iz Genta i Ivanom Duns Škotom, i nadgrobni govor za Junija urđevića, oca svoga najboljega učenika. U Dubrovniku je pripremio svoj drugi udžbenik logike, dok mu se planovi da napiše Etiku i Politiku, koliko se sada zna, nisu ostvarili zbog povratka u Rim nakon smrti franjevačkoga generala Sansonea« (str. 46).

Studije o najznačajnijim dragišićevim djelima sadrže: *Dragišićeva logika* (Mihaela Girardi-Karšulin i Srećko Kovač, str. 51–78), *O vladaru kraljevstva duše* (Erna Banić-Pajnić, str. 79–88), *Proročanska rješenja za Savonarolu* (Erna Banić-Pajnić, str. 89–102), *Filozofske teme u Dragišićevu djelu De natura angelica* (Ivica Martinović, str. 103–172.) te *Dragišićeva obrana Johanna Reuchlina* (Ivana Skuhala Karasman, str. 173–188).

Studiju *Dragišićeva logika* napisali su Mihaela Girardi-Karšulin i Srećko Kovač. Tekst se u tom smislu može podijeliti u dva dijela pa je cjelinu s podnaslovima *Dialectica nova, Florentiae 1488. [1489]; Artis dialecticaes praecep-*

ta, Romae 1520. [1519] obradila i napisala Mihaela Girardi-Karšulin, a cjelinu s podnaslovima s daljnjom razdiobom Terministička logika: 1) Podstavljanje termina (*suppositio terminorum*), 2) Posljedice (*consequentiae*): Definicija i razdioba, Pravila posljedice napisao je Srećko Kovač. U zaključku autori iznose kako su navedena Dragišićeva logička djela nekim specifičnim rješenjima, kvalitetom prikaza i argumentacije doprinos onodobnim logičkim istraživanjima.

Studija *O vladaru kraljevstva duše* autorice Erne Banić-Pajnić donosi razradu Dragišićeva djela *Fridericus, De animae regni principe*. Posebno su važne završne riječi autorice u kojem naglašava da značenje Dragišićeva dijaloga *Fridericus, De animae regni principe* nije toliko u dokazivanju teze o prioritetu volje u odnosu na um (s obzirom na moralni čin) koliko u činjenici da se Dragišić inzistiranjem na slobodi volje približava renesansnim filozofima koji su na razne načine i iz različitih aspekata ustrajavali na naglašavanju bitnog određenja ljudskog djelovanja koje svoje utemeljenje ima u volji, osiguravajući temelje tezi o specifičnosti čovjekova položaja u sveukupnosti.

Studiju *Proročanska rješenja za Savonarolu* također potpisuje Erna Banić-Pajnić. Studija raspravlja o problemima Dragišićeva djela *Propheticae solutiones* kroz nekoliko podnaslova: *Proricanje budućeg; Savonarola — autentični prorok; Zašto Firenca?; Apocalypsis nova*, koji upečatljivo upućuju na najvažnije točke tog Dragišićeva djela. Iz poglavlja *Zašto Firenca?* valja navesti: »Temeljno pitanje koje se nameće u vezi s ovim Dragišićevim spisom je naravno po-najprije pitanje motiva, kojima se ovaj 'propovjednik učenih' rukovodio preuzimajući obranu Savonarole. Čini se da je i taj konkretni 'slučaj Savonarola' i uopće čitav kontekst u kojemu o njemu

raspravlja, a to je profetički fenomen, fenomen divinacije uopće, bio u funkciji afirmiranja one središnje ideje i intencije koja je pokretač svih Dragišićevih istupanja i njegova cjelokupna intelektualnog angažmana, a to je upravo *ideja obnove* (prije svega objedinjenog) kršćanstva, koja je njegova trajna preokupacija i koja se u različitim aspektima i modifikacijama, poduprta filozofijsko-teologijskom argumentacijom, provlači kao crvena nit kroz gotova sva njegova djela. U Dragišićevu hrabrom istupanju u prilog Savonaroli očituje se ujedno svijest intelektualaca njegova vremena o dubokoj krizi kršćanstva i, prije svega, eklezijastičke tradicije te svijest o njihovu dobu kao dobu 'prevrata', nadolaska 'novog'. Na Dragišićeve motive obrane Savonarolinih proročanstava upućuju njegovi vlastiti iskazi iz tog spisa. Tako on na samom početku ističe 'da je poznato kako sada nastupaju vremena u kojima bi se Kristova Crkva nadaleko i široko po čitavom svijetu trebala vratiti u jedan obor', a prorok Savonarola poslan je da bi 'potvrdio Ivanovo proročanstvo iz osamnaeste glave *Otkrivenja* i da bi navijestio obnovu'« (str. 99–100).

Obimom je najopsežnija studija *Filozofske teme u Dragišićevu djelu De natura angelica* Ivica Martinovića. Dragišićevo djelo *De natura caelestium spirituum quos angelos vocamus* tiskano je u Firenci 1499. godine. U studiji Ivica Martinović donosi uz obimnu literaturu te podnaslovima: *Devet razgovora i jedan govor Jurja Dragišića u dubrovačkoj prvostolnici; Od rukopisa do knjige; Deset osnovnih tema Dragišićeve angelološke sume; Narav anđelā; Spoznaja anđelā; Volja, sloboda, ljubav anđelā; Nastanak, milost, pobuna anđelā; Anđeoski jezici i govori; Hijerarhije, redovi i službe anđelā; Trajanje, mjesto i kretanje anđelā; Filozofska dimenzija Dragišićeve angelologije*. Uz studiju je Martinović

pridodao i popis literature u dva podnaslova: Anotirana bibliografija o Dragišićevu djelu *De natura angelica* s posebno označenim Vrelima i Literaturom te Angelološka literatura za poredbeno proučavanje Dragišićeva djela *De natura angelica*. Vezano uz podnaslov Deset osnovnih tema Dragišićeve angelološke sume, posebno valja istaknuti precizno utvrđivanje filozofskog sloja koje je Martinović skicirao kao znanstvenu zadaću u deset točaka: 1. popisati najvažnije filozofske teme u Dragišićevim razgovorima u dubrovačkoj prvostolnici 1498. godine; 2. istaknuti Dragišićeve filozofeme u različitim filozofskim disciplinama; 3. utvrditi filozofske discipline u kojima je Dragišićev misaoni napor urodio s najviše ploda; 4. istaknuti Dragišićev poredbeni pristup dokumentiran važnim poveznicama angelologije i »antropologije«; 5. uočiti odnos prema Platonu i Aristotelu; 6. uočiti odnos prema istaknutim crkvenim ocima, ponajprije prema Augustinu i Ivanu Damašćanskom; 7. opisati odnos prema prvcima srednjovjekovne angelologije, osobito prema trima najvažnijim Dragišićevim izvorima: Tomi Akvinskom, Henriku iz Genta i Ivanu Duns Škotu; 8. opisati odnos prema pariškim *Condemnationes* iz 1277. godine; 9. naznačiti odnos prema suvremenicima Ficinu i Picu.

Ivana Skuhala Karasman u studiji *Dragišićeva obrana Johanesa Reuchlina* piše o obrani toga znamenitog humanista u nekoliko cjelina s podnaslovima: *Uvod; Novoplatonički krug u Firenci; Reuchlinov sukob s Johannesom Pfefferkornom; Reuchlinov spis Augenspiegel; Dragišićev spis Defensio praestantissimi viri Ioannes Reuchlin* i dr. U završnim mislima svoje studije ističe kako se Juraj Dragišić u spisu u kojem brani Johanesa Reuchlina pokazao kao vrlo dobar poznavatelj Reuchlinova spisa *Augenspiegel*, kao i židovskih knjiga. Zahvaljujući Dragišićevoj obrani, komi-

sija imenovana od pape, koja je trebala ocijeniti spis *Augenspiegel* donijela je oslobadajuću presudu. Nadalje, izdva-ja kako su u sporu sudjelovali mnogi ugledni njemački mislioci koji su stali u Reuchlinovu obranu: Martin Gröning, Hermann Nuenar, Theoderich Zobel i Willibald Pirckheimer, što čitavom sporu daje jednu širu dimenziju. Erazmo je Roterdamski također bio upućen u događaje oko Reuchlina i posjedovao je Dragišićev spis. U završnoj rečenici svoje studije ističe da je 1515. Erazmo napisao pismo kardinalu Domenicu Grimaniju u kojem od kardinala traži pomoć za Johannesu Reuchlina.

Izbor iz djela Jurja Dragišića donosi usporedno latinske tekstove i prijevode: *Artis dialecticaes praecepta vetera ac nova* (Stara i nova pravila dijalektičkog umijeća) u prijevodu Stjepana Kراسića (str. 190–225); *Fridericus, De animae regni principe* (Federik, o vladaru kraljevstva duše) u prijevodu Irene Bratičević (str. 226–255); *Propheticae solutiones* (Proročanska rješenja) u prijevodu Stjepana Hosu (str. 256–299); *De natura caelestium spirituum quos angelos vocamus* (O naravi nebeskih duhova koje nazivamo anđelima) u prijevodu Irene Bratičević, Brune Ćurka i Ane Mrnarević (str. 300–341); *Defensio praestantissimi viri Ioannis Reuchlin* (Obrana izvrsnoga muža Johannesu Reuchlina), a prevoditelj je Šime Demo (str. 342–369). Od prijevoda izvoda iz Dragišićevih djela objavljenih u ovoj knjizi dosad je bio objavljen samo prijevod *Proročanska rješenja* Stjepana Hosu.

Poglavlje *Dragišiću na tragu* donosi radove: *Prisutnost Jurja Dragišića u digitalnom svijetu* autora Brune Ćurka (str. 373–396); *Juraj Dragišić (Georgius Benignus de Salviatis) — his life and his works* Erne Banić–Pajnić u prijevodu na engleski Martine Stipac Salvaterra (str. 397–414.); *Works of Georgius Benignus de Salviatis* (str. 415–416).

Bruno Ćurko u tekstu *Prisutnost Jurja Dragišića u digitalnom svijetu*, koji je izraden u okviru projekta Hrvatska filozofija i znanost u europskom kontekstu od 12.–20. stoljeća (Hrvatska zaklada za znanost). U zaključku autor ističe kako se u dvije godine objavi u prosjeku jedan članak o Jurju Dragišiću, s time da se dio bibliografskih jedinica odnosi na ukupne preglede hrvatskih renesansnih filozofa iz različitih perspektiva, a barem jedna bibliografska jedinica godišnje posvećena je isključivo Jurju Dragišiću. Opravdano je vjerovati da će se u tom pogledu stvari poboljšati i to zahvaljujući sve većemu broju dostupnih digitaliziranih djela u kojima se mogu istražiti novi ili zaboravljeni podatci o Jurju Dragišiću.

Izdavač knjige *Juraj Dragišić (Georgius Benignus): Život i djela* je Institut za filozofiju, a knjiga je tiskana uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta te Ministarstva kulture.

Valja istaknuti da je knjiga *Juraj Dragišić (Georgius Benignus): Život i djela* višestruko važna. Prije svega omogućuje potpuniji uvid u životopis te opus Jurja Dragišića, a u njoj donose oi novi podatci o izdanjima Dragišićevih djela. Novi se podatci osobito odnose na djela iz logike, o kojima je u dosadašnjim popisima Dragišićevih djela bilo dosta netočnih podataka. Također, u knjizi se donose ispravni podatci o datumima izdanja nekih Dragišićevih bitnih djela i iscrpan prikaz Dragišićeva djelovanja za vrijeme njegova prognaništva u Dubrovniku, što je važno i u kulturološkom smislu.

Od posebne je važnosti i činjenica da je po prvi put provedena iscrpna analiza filozofskih aspekata Dragišićeva nedovoljno obradenog djela *De natura angelica* te joj je posvećena najopsežnija studija u knjizi. Posebno mjesto zauzima i novija literatura o pojedinim aspektima Dragišićeva djela. Važno

je naglasiti da studije naših istaknutih istraživača hrvatske filozofske baštine predstavljaju koristan uvod u prijevode izvoda iz najbitnijih djela Jurja Dragišića. Stručnu su redakciju tih prijevoda proveli upravo autori studija. U tom bi smislu ova knjiga trebala biti sagledana i kao poticaj istraživačima hrvatske filozofske baštine za daljnje produbljivanje izučavanje djela tog uglednog hrvatskog ranorenesansnog filozofa.

Natali Hrbud

Christian Plantin, *Argumentacija ili dokazivanje*, Biakova, Zagreb, 2015, 111 str.

Priručnik ispravnog argumentiranja profesora Christiana Plantina, u izvrsnom prijevodu redovitog profesora u miru Vjekoslava Ćosića, knjiga je koja čovjeka, historijski otuđenog i razumski samootuđenog, vraća na put razuma. Dakle, *Argumentacija ili dokazivanje* stanovito je *egzistiranje ili istinovanje*.

U filozofskoj literaturi argument se poima kao dokaz zasnovan na činjenicama u funkciji potvrđivanja ili pobijanja nekog stava. Vjerujem da nema živog bića sposobnog za refleksivnu svijest, ulančanog u tradicijski kontinuum, a da nije čulo za *argumentum ad hominem*, odnosno dokazivanje vodenim načelom vrijednosne relativnosti, jer se sam postupak kreće u domeni upravo onog pojedinca kojemu nešto dokazujemo. Tu je ostvarena istost između iskaza i egzistencijalne prezentnosti nekog spoznajnog subjekta, a sve da bi se osigurao govor moći nad drugim bićima. *Argumentacija ili dokazivanje* zahvaća mnogo više, i to na analogijski način, ona naime govori o moći, i to moći koja bi bila i jest intrinzična logičnosti i istinitosti, odnosno valjanosti. Valjano je zaključivanje ono koje progovara o argumentacijskoj moći nekog intelekta, a besadržajna moć čovjeku priskrbljuje uprizorenje zastoja

svijeta, jer se bez uma ništa ne kreće, a moć koja je ne-umska moć, zastoje u kretanju inteligibilnosti. Najjasnije rečeno, ili ćemo stvarnost fundirati u istini ili u mitu. Istinita stvarnost je stvarnost kodirana u jeziku ovog priručnika, odnosno u argumentacijskom jeziku.

U priručniku saznajemo što je antifonija, što paradoks, vjerojatnost, dijalektika, kakav je odnos između znanosti i retorike. Nadalje, zalazimo u svijet Aristotelova *logosa*, Johnsove i Blairove neformalne logike ili, primjerice, lingvističke pragmatike, razgovornog djelovanja sociološke i filozofske pragmatike ili pragmatičke logike bliske istraživanjima u kognitivnoj znanosti. To panoramski navodim s isključivom svrhom promoviranja ovog priručnika, kao knjige snažnog jezika i metajezika. Upravo jedno poglavlje ovog djela glasi: *Jezik i metajezik argumentacije*. Argumentativni odnos, prirodni ili obični jezik i metajezik i teorijski jezik jezika omogućava nam ovladavanje vještinom distingviranja mnogih podgovora unutar nekog govora. Tako imamo primjer da u ulomku jednog anonimnog govora o argumentaciji razlučujemo pet podgovora, a to su: govor o kognitivnom, govor o jezičnom, govor o društvenom, govor o kooperativnoj interakciji i govor o polemičkoj interakciji.

Metarazina u jeziku razotkriva njegovu argumentativnu snagu jer je, naime, sam jezik argumentativan i stoga je svaka riječ nužno argumentativna. Naprotiv, samo su neki govori argumentativni, makar prema klasičnim teorijama govorne argumentacije. Nakon poglavlja o argumentativnom dijalogu i monologu, slijedi pregled zakona istinitog putem analiziranja odnosa argumentacije i paralogizama. Iznimno je zanimljiva socijalno-jezična značajnska kontekstualizacija paralogizma i sofizma. Naime, paralogizam možemo pronaći i u dijalogu i u monologu, a sofizam pronalazimo